

هـنجی بـوهری فرهادهـکان بـ (شیرین)ی نیشتمان... هیوا ناسیح

خوـندنهـوهـیهـک بـ کتـبی (رهـنجی فرهادهـکان)

لهم ماوهیهی پـشووـدا کتـبی بیرهـوهـریهـکانی دکتـر ههـزار مهـعروـفم به دیاری له لایهن بهــزیهـوه بهـدهـست گهـیشت، پاش خوـندنهـوهی وهـک بهــنم پـیداووـو هـزم کرد وتارـکی لهـسر بنوسم، ئەم کتـبه ٤٣٣ لاپهـهـیه، ٣٣ لاپهـهـی کـتـایی وـنه و بهـگهـنامه له خـ دهـگرت، ساـی ٢٠٢٠ له باشور چاپ و بـاوکراوهـتهـوه.

نوسـر ساـی ١٩٥٤ له سلـمانی له بنهـماـیهـکی ئاینی و ئەدهـبدـست لهـدایک بووه، مهـولهـوی شاعـر دهـبـته باپیرهـگهـورهـیان له دایکهـوه، ئەم خوـندکارـکی زیرهـک بووه، له کـلیجی پزیشکی وهـردهـگیرـت، هـهر له لاوـتـیدا خولیاـی کوردایهـتی له ناخیدا دروست بووه . بـیه له کاتـکدا له کـلیجی پزیشکی خوـندـیهـتی ١٩٧٥ ویستویهـتی واز له خوـندن بهـنـت و ببـته پـشمهـرگه. خزم و دـستهـکانی پهـشمانی دهـکهـنهـوه و داوای لـدهـکهـن خوـندنهـکی تهـواو بکات، دواـی ئەوهـی دکتـر ههـزار دهـبـته پزیشـک و له سلـمانی بـ ماوهـیهـک کاری پزیشکی دهـکات جارـکی تر خولیاـی بون به پـشمهـرگه ئـقرهـی لـ دهـبـت و له مانگی ٨ ساـی ١٩٧٩ ما ئاواـیی له دایـک و براو کهـس وکاری دهـکات و پهـیوهـندی به شـهـوه دهـکات. پاش پـنج ساـ و نیو پـشمهـرگایهـتی، بهـشـداری دهـیان چالاکی و چارهـسر و تیمارکردنی سهـدان پـشمهـرگه و خـکی ناوچه زگارکراوهـکان، له ئەـنجامی ناکـکی ناو ههـناوی کـمهـه و باـهـکانی تری نـو یهـکـتی، ئەم دهـبـته هاوسـزیی باـی ئاـای شـش، بهـام ئیتر بـزار دهـبـت و دـی له پـشمهـرگایهـتی سارد دهـبـتهـوه و بـیار دهـدات بهـرهـو ههـندهـران بـوات. دواـجار خـی و خـزان و کوـه بچوکهـکی له کـتـایی مانگی دیسهـمبهـری ١٩٨٤ ما ئاواـیی له هاوسهـنگهـران و ههـموو یادهـوهـریه خـش و ناخـشهـکانی دهـکات و به دـکی شکاوهـوه له شاخی سورـنهـوه بهـرهـو ئـران دهـکهـونه ئـگاـو لهـوهـشهـوه بـ سوریـاو دواـی زهـحهـتـکی زـر دهـگهـنه وـاتی ئەـمانیا. لهـوهـ دواـی چهـندان ساـ جـگیر دهـبـت و دکتـر را له بواری دهـرونـناسیدا بهـدهـست دـنـت، پـش دهـ دوانزه ساـک دهـگهـنهـوه باشور و دهـبـته مامـستا له زانکـی سلـمانی و نـیـنگهـی پزیشکی نهـخـشی دهـرونی دهـکاتهـوه.

ئەوێ گەرنەگە لە نوسینی هەر بیرەوهرییه‌کدا، که مرڤه‌که‌ خێ نه‌کات به‌ سوپه‌رمان و ب‌ه‌ه‌ه‌ و ب‌تاوان، به‌تایبەت گەر له‌ کایه‌ی سیاسی و ش‌ش‌دا کاریکرد، هه‌روه‌ها به‌ مرڤه‌کانیشدا هه‌نده‌ات که‌ خ‌شی ده‌و‌ن و سه‌رکرده‌ و ا‌به‌ر و ل‌پرسراو بوونه‌ له‌ سه‌رد‌مه‌که‌یدا، له‌مه‌ش گەرن‌گ‌تر منه‌ت‌نه‌کردنه‌ به‌ سه‌ر گه‌ل و میله‌ت‌دا که‌ ت‌خ‌ه‌باتت ب‌ی کردوه‌. من هاوسه‌نگی و خ‌به‌ سوپه‌مانه‌کردن و ه‌خ‌نه‌ له‌خ‌گ‌رتن و خ‌کیب‌وونی نوسه‌رم له‌م بیرەوهریانه‌دا خو‌نده‌وه‌. ج‌گه‌له‌وه‌ی به‌ زمان‌کی ساده‌ و ه‌وان و ئەده‌بی جوان دای‌شته‌وه‌، ئەمه‌ وایکردوه‌، هه‌رچه‌نده‌ هه‌ند‌ک‌ بابه‌ت زیاد در‌ژ‌ک‌راوه‌ته‌وه‌، به‌ئام خو‌نه‌ر هه‌ست به‌ ب‌زاری ناکات. ج‌گه‌ له‌مه‌ش له‌به‌ر ئە‌وه‌ی ناوبراو دکت‌ری ده‌روونیه‌، شیکاری جوان ب‌ که‌سایه‌تییه‌ دیاره‌کانی ناو ش‌ش‌ ده‌کات له‌ ووی ده‌روونیه‌وه‌. هه‌روه‌ها باسی قاره‌مانی و له‌خ‌ب‌وردوویی هه‌ند‌ک‌ که‌س و ب‌وه‌فایی هه‌ند‌ک‌ سه‌رکرده‌ و ناپاکی هه‌ند‌ک‌ که‌س ده‌کات.

له‌ لاپه‌ه‌ ۲۹۳دا له‌ ژ‌ر ناو‌نیشانی (ئەم ده‌ستا‌ه‌) که‌ی له‌ ها‌ین (ده‌که‌وت) ده‌نوس‌ت: هه‌موو گه‌مه‌ خو‌ناوییه‌کانی ئەم ناوچه‌یه‌ وه‌ک ها‌ینی دانه‌و‌ه‌ بوو به‌ ده‌ستا‌. به‌رده‌ گه‌وره‌ ئەستور و به‌ه‌ز و قورسه‌که‌ی ژ‌ره‌وه‌ ده‌ب‌ت له‌ شو‌ند‌ خ‌ی ب‌ و نه‌جو‌ت: ئەوه‌ سود و قازانج و پ‌گه‌ی ستراتیجی و اتانی زله‌ه‌زه‌. به‌رده‌ سوکه‌که‌ی سه‌ره‌وه‌ که‌ به‌رده‌وام له‌ خ‌ل‌اوه‌نه‌وه‌دایه‌ و ناوبه‌ناو ده‌ب‌ت ب‌گ‌در‌، ئەوه‌ ر‌ژ‌مه‌کان و ده‌سته‌ ات‌دارانی خ‌ج‌یی ناوچه‌که‌ن. دانه‌و‌ه‌که‌ش: ئەوه‌ خ‌ه‌کی ز‌رینه‌ی ناوچه‌که‌ن، ده‌ب‌ به‌رده‌وام به‌ا‌در‌ن و ورد ورد کر‌ن!

دکت‌ر هه‌زار وه‌ک مرڤ‌کی راستینه‌ به‌ مانا و ره‌هه‌نده‌ مه‌عریفیه‌که‌ی نه‌ک به‌داخ و هاوس‌زه‌ ب‌ پ‌شمه‌رگه‌ شه‌هیده‌کانی شه‌ی ناو‌خ‌ی براکان له‌ شاخ و برینداره‌کانیشیان وه‌ک بریندارانی حزبه‌که‌ی و هاوبیرانی خ‌ی تیمار ده‌کات، به‌کو‌س‌زی ب‌ ژینگه‌ و گیانه‌وه‌رانیش هه‌یه‌، هه‌ر ب‌یه‌ کات‌ک‌ ئ‌ستره‌که‌ی ئەمان پ‌شمه‌رگه‌ برینداره‌ سه‌خته‌که‌ی له‌ پشته‌ و به‌ن‌و‌ک‌ه‌وه‌ و به‌سته‌ه‌ک و به‌فر‌کی باریوی ز‌ردا به‌ره‌و ئ‌رانی ده‌به‌ن، ئەمان ده‌گه‌یه‌ن‌ته‌ ج‌گه‌ی مه‌به‌ست، دکت‌ر د‌ت ناوچه‌وانی ئ‌ستره‌که‌ ماچ ده‌کات! جار‌کی تریش پ‌شنیاز ده‌کات، له‌بری ئەو خ‌زمه‌ته‌ ز‌ره‌ی ئ‌ستر له‌ شاخ به‌ پ‌شمه‌رگه‌ و ش‌ش‌شی کردوه‌ په‌یکه‌ر‌کی گه‌وره‌ی له‌ شارد‌ا ب‌ در‌وستب‌کر‌ت، کات‌ک‌ کوردستان ئازاد ب‌ت.

ئەوه‌ی ج‌گای ده‌ست‌خ‌شیه‌ زمان‌ی ئەده‌بی گ‌ان‌ه‌وه‌ و پاراویی کوردیه‌که‌یه‌تی، له‌ ز‌ر ج‌گا وشه‌ی نه‌بیستراو یان که‌م‌بیستراوی کوردی به‌کار ه‌ناوه‌ له‌بری ئەم وشانه‌، وه‌ک: خ‌ده‌رب‌/ سه‌ریح، ناخ‌ئاگایی/ نه‌ست، خ‌راکاو/ موغه‌زی، ئاوید‌پاو/ موقه‌ته‌ر،

هاوژینگیری/ هاوسه‌رگیری، میزدان/ میزه‌دان، سه‌نگاندن/ سه‌نگاندن، نه‌زموده/ به‌ته‌جروبه، سه‌ماگا/ دیسک، خورپه‌ی ده‌رونی/ بیرها‌تنه‌وه‌ی له‌پ‌ی بیره‌وه‌ری تا، هه‌ستش‌وان/ نه‌خ‌شی ده‌روونی، پوره‌خه‌مه/ له‌بری مامه‌خه‌مه‌ به‌ ژنی خه‌مخ‌ر و ...هتد.

له‌ لاپه‌ه‌ ۱۵۵ دا به‌راورد‌کی جوانی هه‌وو‌ستی بزوتنه‌وه‌ی زگار‌یخوازی گه‌لی کورد ده‌کات به‌رام‌به‌ر به‌ ک‌شی فه‌له‌ستین و به‌ هه‌وو‌ستی و به‌ وه‌فای عه‌ره‌ب به‌ گشتی و فه‌له‌ستینییه‌کان به‌تایبه‌تی. باب‌ته‌که‌ له‌وو‌ه‌ ده‌ست پ‌ ده‌کات کات‌ک دکت‌ر هه‌زار سا‌ی ۱۹۸۵ له‌ دیمه‌شق ب‌کار و هه‌زار و ب‌ح‌ ده‌ب‌ت، ب‌وانامه‌ پزیشکییه‌که‌ی هه‌ده‌گر‌ت و وو‌ده‌کاته‌ که‌مپی یه‌رموکی په‌نا‌به‌رانی فه‌له‌ستین تا کار‌کی له‌وو‌ ده‌ستکه‌وت، که‌چی پاسه‌وانه‌که‌ی به‌رده‌رگا نا‌ه‌ت‌ب‌چ‌ته‌ ژووره‌وه‌، بگره‌ به‌ خو‌نساردیییه‌وه‌ ده‌ت‌: ت‌ کوردی دژی سه‌ددامی و ئ‌مه‌ ت‌مان ناو‌ و ته‌واو! ل‌ره‌وه‌ د‌ته‌سه‌ر باسی نه‌وه‌ی چ‌ن گه‌ریلاکانی پ‌کا‌کا شانه‌شانی فه‌له‌ستینییه‌کان سا‌ی ۱۹۷۸ کاتی ه‌رش‌ی ئیسرائیل ب‌سه‌ر باشوری لوبنان، هه‌روه‌ها سا‌ی ۱۹۸۲ کاتی ئاب‌قه‌دانی به‌یروت ده‌یان شه‌هیدیان دا، که‌چی ده‌بینین گه‌لانی موسو‌مان به‌ گشتی به‌ ئیخوانی کوردی (یه‌ک‌گرت‌وو)شه‌وه‌ و عه‌ره‌ب و فه‌له‌ستینییه‌کان به‌تایبه‌تی هه‌رگیز ئهم‌ باب‌ته‌ باس‌ناکه‌ن و له‌به‌ر چاویان نییه‌، ته‌نانه‌ت وه‌ک‌نوسه‌ر ده‌ت‌: کات‌ک سه‌رکردایه‌تی ر‌ک‌خراوی رزگار‌یخوازی فه‌له‌ستین و یاسین عه‌ره‌فات ناچار ده‌کر‌ن به‌یروت به‌ج‌به‌ن و وو‌ له‌ تونس ده‌که‌ن، یاسر عه‌ره‌فاتی ا‌به‌ری گشتی ئه‌وسای فه‌له‌ستین له‌ وتار‌کیدایا باسی شه‌هیدانی هه‌موو گه‌لانی تر ده‌کات که‌ خه‌باتیان ب‌ فه‌له‌ستین کردوه‌ و له‌پا‌ ئه‌واندا شه‌هیدیان داوه‌، که‌چی باس‌له‌و شه‌هیدانه‌ی پ‌کا‌کا نادات، چونکه‌ کوردن!

د. هه‌زار دیمه‌ن و هه‌وو‌ستی گه‌وره‌ئه‌من‌کی عه‌ره‌ب، که‌ ل‌پرسراوی لقی حه‌طین بووه‌ له‌ سل‌مانی به‌رام‌به‌ر مام‌ستا ه‌وف عوسمانی برای ده‌گ‌ته‌وه‌ به‌ ناوی ئه‌بو دنیا، کات‌ک ناوبراو مام‌ستا ه‌وف عوسمانی برا گه‌وره‌ی د. هه‌زار بانگ ده‌کات ب‌ ل‌ک‌ک‌ینه‌وه‌ پ‌ی ده‌ت‌: خ‌ت به‌عسی نیت و له‌ هه‌موو بنه‌ما‌ه‌که‌شتان به‌عسییه‌کی ت‌دا نییه‌، به‌مه‌شه‌وه‌ ناوه‌ستیت له‌ ن‌و مام‌ستا‌کان و خ‌ک و ن‌و پ‌لدا کاتی وانه‌وتنه‌وه‌ به‌استه‌وخ‌ و نا‌استه‌وخ‌ دژی به‌عس و حکومه‌ت قسه‌ ده‌که‌یت، دووه‌م برا دکت‌ره‌که‌شت چه‌کی خیانه‌تی هه‌گرتوه‌ دژمان. تا ئ‌ستا ده‌نگمان نه‌کردوه‌ چونکه‌ مام‌ستایه‌کی عه‌ره‌بی ز‌ر سه‌رکه‌وتوویت و ز‌ر ستایش‌ته‌که‌ن، ت‌ مام‌ستای منا‌ه‌کانمانی، به‌ام‌ ئیتر ته‌واو، ئیتر ده‌ست ده‌کات به‌ جن‌و و سوکایه‌تی به‌ مام‌ستا ره‌وف و هه‌ه‌شی کوشتنی ل‌ ده‌کات، کات‌ک مام‌ستا ره‌وف ده‌یه‌وت به‌رگری له‌

خځی بکات، ئه بودونیاى شفقنى و دځنده رځگای قسه کړدنې پځ نادا و تفکیش ده کاته ده موچاوى مامستا رهوف، کاتک ئهم دهسته سځه کى دهر دځنځت تا تفه کى سهرده موچاوى بسځت، ئهو جانوه ره ده مانجه کى دهر دځنځت، لوله کى ده خاته سهر لاجانگى و پځى ده ځت: بسځیت هر ئستا ده تکز، پاش سوکایه تی ده یکاته دهر وه! به استى ئهم ووداوه ی نوسهر له کځته به کیدا گځاویه ته وه زځر ئازاریدام، چونکه جگله وهى که خځی تاوانکى قځزه ون و ناشرینه جا به رامهر هر که سځک بکرت، من مامستا هوف پاش ده ناسم، دوو سا له ئاماده یی کوځانى سلمانى وانه ی زمان و ئه ده بی عهره بی پځ گوتومه وه، خځم به قهرزاري ئهو هموو ځز و زانست و زانیاریانه ی دهرانم، دهرانم چه ند که سځکى به ځز و خځشویست و دځسځز و نیشتمانپهروهه، لځره وه هیواى ته مه ندرځزى و ته ندروستی بځ ده خوازم. خځشبه ختانه، ئهو دځنده به عسیه له کاتى راپه رین ۷ ئازارى ۱۹۹۱ له کاتى بهرگریکړدن له مونه زمه ځکه یان له سلمانى به سزای خځی ده گات.

هه ندک سهرنج و تځبینیم له سهر ناوه ځکى کتځبه که هیه، که ئه مانه ځهیچ له ځ بایه خى کتځبه که کم ناکه نه وه، ل ۲۶ نوسهر باس له شیعرى (بارزانى پځشمانکوه بارزانى) ده کات، که هی هه ژار موکریانیه، نه ک شځرکځ بځکس، وهک ئهم نویویه ځتی. ئینجا ل ۴۶ ده قى شیعره کى پیره مځرد استیه کى ئاوايه (شهوک پیاو له به فرا ما نه مرد ئاگرکى دوورى دی)، به مام نوسهر وای نویویه (شهو پیاو له به فرا ما نه مرد دی ئاگرکى دځ). سهرنجکى دیش ئاشکرایه ئه نجامى دروستکړدن و جیا بوونه وهى ئاځای شځش ساردبوونه وهى سهدان پځشمه رگه و کادر و ئه ندامانى ځکځستن و ته سلیمبوونه وهى ده یان پځشمه رگه به ځژم بوو، نوسهر جگله وهى خځشى چه رمه سهرى و دځساردبوونه وه و ماندووبوونى بځ کځشاوه، که چى هیچ هه ځسه نگاندنکى بځ ئهو جیا بوونه وهیه و دروستکړدن رځکخراو له نځو رځکخراو کى تردا، که کځمه ځه بوو نه کړدوه. مادام خځی له نځو ووداو و له گه ځووداوه کاند ا ژیاوه ده بوو هه ځسه نگاندن و ځای خځی له ئستا دا و پاش ئهو هموو ته مه ن و ئه زمونه بنوسیایه. له لایه کى تره وه به نازناو باسى ده یان که سى هه لپه رست و وهک ده ځځن کوځى رځزى کړدوه که چځن که مترین قوربانیا ن داوه و زځرتړین قازانجیان له شځش کړدوه، به ځای من ده بوو گهر به پیتی یه که مى خځی و باوکیشیان بوايه ناوى به ځنانایه، تا بناسځنه وه، له ووی یاسا ییشه وه له سهرى ناکه وت.

له پاشکځى کتځبه که دا نوسهر چه ندان وځنه و دځکیځمنت بځاوده کاته وه، هه ندکځیان وځنه ی یادگاریى سهرده مى پځشمه رگا یه تی و هه ندکځیان هی ئه وروپان، باس له چه ندان چالاکی مه ده نی و سیاسى ده کات، که ځکخهر یان به شداربووه تځیاندا وهک پشتیوانى بځ شځرشى

کورد، بـ نمونه کاتی کیمیا بارانی هـهـ بـجه ئـم یـهـکـک بووه له
رـکـخـهـره سهـرهـکیـیهـکانـی چـالاکی هــرش کردنه سهـر نوـسینـگهـی هــهـهـه
ئاسمانی عـراقی له فرانکفورت و کـنـتـرـنـکردنی له رـژی ۲۳/۳/۱۹۸۸.
که دهـنگـدانـهـوهـیهـکی باشی له نـو میدیای ئـهـمانیدا بهـدوای خـیدا
هـناوه. دواى اـپـهـرینیش هاوکارى ئـو گوندانهی کردوه که رـژـک
تـیدا هـساوهـتهـوه و خـزمهـتـیان کردوه. به کورتی خوـندنهـوهی کـتـبهـکه
اـپـرتـکی گشتی و فراوانه لهـسهـر شـهـشی کورد بهـگشتی و یـهـکـتی
بهـتـایبهـتی، به هـموو خـهـبات و خوـن و خیـانهـت و پاکی و دـسـزی و
شهیدبوون و قوربانیداییهوه.

هيو ناسیح